

מאמרים

הרצל ותכנית בזל מנקודת מבטם של מנהיגים ציונים אמריקנים

זהר שגב

מבוא

תהליכי הפיכתו של הרצל למנהיג ציוני ויצירתה של התנועה הציונית התרחשו במקביל להגירה היהודית הגדולה ממזרח אירופה לארצות הברית. הגירה זו החלה לאחר שנת 1881 ונמשכה עד לסגירתם למעשה של גבולות ארצות הברית בפני המהגרים היהודים בשנת 1924. בואם של מיליוני יהודים לחופי ניו יורק היה אחד השינויים הדמוגרפיים המשמעותיים ביותר בתולדות היהודים בעת המודרנית. אף על פי שהרצל היה ער לתהליך ומינה את יעקב דה האז (De Haas) לנציגו בארצות הברית, הוא לא הקדיש תשומת לב מיוחדת לארצות הברית ופעולותיו בקרב העם היהודי ובמסגרת המערכת הפוליטית הבין-לאומית היו ממוקדות באירופה. עם זאת, הוא לא התעלם מקיומה של קהילת המהגרים היהודית בארצות הברית והזכיר את יהודי ניו יורק כמי שעשויים לעלות לארץ ישראל במסגרת מפעל ההגירה שתיאר ברומן האוטופי אלטנוילנד¹. למרות זאת מכתביו למנהיגות הציונית בארצות הברית מלמדים שמרכז עניינו בקהילה היהודית בארצות הברית היה קשור בעיקר לניסיונות גיוס כספים לתנועה הציונית.

דמותו של המנהיג הציוני, כתביו, השקפת עולמו ותכניותיו הפוליטיות מילאו תפקיד מרכזי בגיבוש השקפת עולמם של מנהיגי הציונות האמריקנית לאורך הדורות. עדות לכך אפשר למצוא בנאומים, בספרי זיכרונות, בדרשות של רבנים, במכתבים ובפעילות במועדונים

---

1 בנימין זאב הרצל, מדינת היהודים; אלטנוילנד, תל אביב 2008, עמ' 235. ראו למשל, מכתב הרצל לסטיבן וייז, 18.4.1904, הארכיון הציוני המרכזי (להלן: אצ"מ), A243/164. על ההגירה היהודית הגדולה ממזרח אירופה לארצות הברית ראו למשל, Jeffrey S. Gurock, (ed.), *East European Jews in America, 1880-1920: Immigration and Adaptation*, New York 1998. על משמעותו של השמאל הציוני בציונות האמריקנית ראו, Mark A. Raider, *The Emergence of American Zionism*, New York 1998.

חברתיים שנשארו את שמו. במאמר זה אני דן במנהיגי הציונות האמריקנית שעשו שימוש בהגותו של הרצל. אני מציג את הסיבות לקבלתה הנלהבת של תורתו של הרצל בידי ראשוני הציונות האמריקנית למרות קשיי התקשורת, מגבלות השפה והעובדה שרעיונותיו של הרצל התבססו על היכרותו את אירופה, דבר שפגם ביכולתם להתאים לצרכים היהודיים בארצות הברית.² נוסף על כך אני מתאר את הייחוד שבאימוץ הציונות ההרצליינית בכלל ושל תכנית בזל בפרט על ידי ההנהגה הציונית בארצות הברית מהקונגרס הציוני הראשון ועד להקמתה של מדינת ישראל.

קבלתו של הרצל בארצות הברית לא זכתה עד כה לדיון מחקרי מקיף. להערכתי, הצגת דרכי הטמעתה של הציונות ההרצליינית בזירה האמריקנית מוסיפה מידע על ייחודה של הציונות האמריקנית. התאמת מפעלו של הרצל והגותו למציאות האמריקנית והשימוש בדמותו בארצות הברית יצרו פירוש ייחודי של הציונות שבמרכזו ניסיון להעניק לגטימיות לקיום היהודי בארצות הברית במסגרת התנועה הציונית. ניסיון זה נערך במקביל לבנייתה של התנועה הציונית בארצות הברית כאמצעי פוליטי, ציבורי ואידאולוגי, שמטרתו שיפור וחיזוק מעמדם של היהודים בחברת המהגרים האמריקנית.³ בראשית דרכה הייתה הציונות האמריקנית תנועת מיעוט דלת אמצעים, אך בהמשך, ובמיוחד בעקבות כניסתו של שופט בית המשפט העליון לואי ברנדייס (Brandeis) לפעילות ציונית בתקופת מלחמת העולם הראשונה ולאחר הצהרת בלפור, היא הפכה לאחד הכוחות הציבוריים החשובים בקרב יהודי ארצות הברית ומילאה תפקיד מרכזי באירועים הדרמטיים שחווה העם היהודי בשנות השלושים והארבעים של המאה העשרים.⁴ הגותו של הרצל ופועלו המשיכו ללוות את מייסדי הציונות האמריקנית שנים רבות, והדרך הייחודית שאימצו את השקפת עולמו

2 וייז סיפר בזיכרונותיו על שתיקתם של הנציגים האמריקנים בקונגרס הציוני בשנת 1898 מפני שלא שלטו ביידיש ובעברית, Stephen Wise, *Challenging Years*, New York 1951, pp. 6-7 (להלן: וייז, שנים מאתגרות). מגבלות השפה הקשו גם על קשרי המכתבים בין ציוני ארצות הברית להרצל, שנוזק לשירותי תרגום. ראו מכתב הרצל לציוני ארצות הברית, 25.4.1902, אצ"מ, A243/164. מעניין שהמנהיגים הציונים האמריקנים שנוכחים במאמר לא התייחסו באופן ישיר לחיבוריו הגדולים של הרצל, מדינת היהודים ואלטנולנד. ייתכן שהדבר נבע ממגבלות השפה וההפצה בארצות הברית.

3 לניתוח ברוח זו של תפקיד הציונות בקרב הדור הראשון של המהגרים ממוזרח אירופה, ראו, Ofer Shiff, 'The Integrative Function of Early American Zionism', *Journal of Israeli History*, Vol. 15, No. 1 (1994), pp. 1-16. ראו גם Ezra Mendelson, *On Modern Jewish Politics*, New York 1993.

4 על הציונות האמריקנית בראשיתה ראו למשל, Melvin I. Urofsky, *American Zionism from Herzl to the Holocaust*, New York 1976; Isidore S. Meyw (ed.), *Early History of Zionism In America*, New York 1958; Marnin Feinstein, *American Zionism 1884-1904*, New York 1965. על הציונות האמריקנית לאחר ברנדייס ראו, Evyatar Friesel, 'Brandeis Role in American Zionism Historically Reconsidered', in: Jeffrey S. Gurock (ed.), *American Jewish History*, New York 1998, Vol. 8, pp. 92-117; Samuel Halperin, *The Political World of American Zionism*, Detroit 1961.

הייתה אחת מאבני היסוד של תפיסתם האידאולוגית והמעשית את התנועה הציונית עד לייסוד מדינת ישראל. לכן אופן אימוץ תורתו של הרצל בארצות הברית מסייע להבנת המאפיינים הייחודיים של הציונות האמריקנית בכלל של ופעולת נציגיה בתנועה הציונית העולמית בפרט. בכך נוסף נדבך למחקר על תהליכי האמריקניזציה של הציונות בארצות הברית ועל מערכת יחסי הגומלין הסבוכה בין הציונות האמריקנית ליישוב היהודי בארץ ישראל לפני הקמת מדינת ישראל ומ-1948 ואילך.⁵

יחסם של מייסדי הציונות האמריקנית להרצל

סטיבן וייז (Wise) וריצ'רד גוטהייל (Gottheil) נמנו עם חשובי המנהיגים המייסדים של הציונות האמריקנית. שניהם הקדישו מאמץ אינטלקטואלי ניכר בניסיון לבנות תמהיל אידאולוגי שיאפשר לגשר בין הגותו של הרצל לציונות במתכונתה האמריקנית. הראשון, רב פרומי, ממייסדי התנועה הציונית בארצות הברית ומחשובי המנהיגים הציוניים בארצות הברית עד לפטירתו בשנת 1949, הגדיר בזיכרונותיו את השתתפותו כנציג הפרדציה הציונית האמריקנית בקונגרס הציוני השני כבזל בשנת 1898 ואת פגישתו הראשונה עם הרצל באותה הזדמנות, כמאורע המעצב החשוב ביותר בחייו.⁶

החלטתו של וייז להיות לפעיל ציוני בארצות הברית ובהסתדרות הציונית העולמית איננה ברורה מאליה. בחירתו בציונות הייתה יוצאת דופן בקרב קהילת היהודים ממוצא מרכז אירופי שאליה השתייכה משפחתו ועמדה בניגוד לעמדתם האנטי-ציונית של רוב הרבנים הרפורמים בארצות הברית באותן שנים.⁷ וייז הסביר את החלטתו להצטרף לשורות התנועה הציונית כנובעת מן החינוך והערכים שספג ממשפחתו, וסיפר על חוויות ילדות שכללו הענקת פרוטות שחסך לשליחים מארץ ישראל. וייז הגדיר את הציונות כמרכיב שהיה בדמו והפך למרכזי באישיותו בעקבות ציונותו הנלהבת של אביו, שאותה תיאר

5 על תהליכי האמריקניזציה של הציונות האמריקנית ראו למשל, Ben Halpern, 'The Americanization of Zionism, 1880-1930', *American Jewish History*, Vol. 69, No. 1 (1979), pp. 15-33; Arthur A. Goren, 'Spiritual Zionists and Jewish Sovereignty', in: Robert M. Seltzer and Norman J. Cohen (eds.), *The Americanization of the Jews*, New York and London 1995, pp. 165-192. על ייחודה של הציונות האמריקנית ראו, עופר שיף, *הציונות של המנוצחים, המסע של אבא הילל סילבר אל מעבר ללאומיות*, תל אביב 2010, 385-397; אלון גל, 'ממערב לציון: מאפייני הציונות האמריקנית', בתוך: אלון גל (עורך), *הציונות לאזוריה*, כרך ג, ירושלים 2010, עמ' 111-169. וייז, *שנים מאתגרות*, עמ' 1-2. על וייז ראו למשל, Melvin I. Urofsky, *A Voice That Spoke for*

6 *Justice: The Life and Times of Stephen S. Wise*, Albany 1982 (להלן: יורופסקי, וייז).

7 *בנושאים אלה ראו*, Robert D. Shapiro, *A Reform Rabbi in The Progressive Era: The Early Career of Stephen S. Wise*, New York 1988, pp. 18-19, 57-58. וייז ייסד בשנת 1907 את 'בית הכנסת החופשי' בניו יורק, לאחר שסירב לכהן כרב ב'טמפל עמנואל' הרפורמי היוקרתי משום שהתנגד לדרישת הנהלת הקהילה לצנוז את דרשותיו. השקפת עולמו הציונית של וייז, לעומת התפיסה האנטי-ציונית ששלטה בתנועה הרפורמית לפחות עד אמצע שנות השלושים, הייתה אחד הגורמים שהניעו אותו לייסד סמינר רבנים עצמאי ליד בית הכנסת שלו בניו יורק (Jewish Institute of Religion).

כאחד הזיכרונות המוקדמים והמתוקים ביותר של ימי ילדותו.⁸ ויזו לא תיאר את הציונות ההרצליינית כתנועה מהפכנית שמטרתה שינוי גורלו של העם היהודי, אלא הציג אותה כהמשך טבעי של ההיסטוריה היהודית. ברוח זו הוא הגדיר כ'ציוניים' ביטויים פילנתרופיים של סולידריות יהודית פרוטו-ציונית, ותיאר את אביו כמי שהעניק לו חינוך ציוני בילדותו אף שהתנועה הציונית עדיין לא נוסדה.⁹ יש להבין את מסקנותיו של ויזו בנוגע לחשיבותה של התנועה הציונית בהיסטוריה היהודית כחלק מהפולמוס המחקרי והאידיאולוגי בין גישות שונות בשאלת מקורותיה של הלאומיות היהודית בכלל והתנועה הציונית בפרט. סוגיה מרכזית בפולמוס זה הייתה שאלת הרצף על רקע הנתק בין הלאומיות היהודית להיסטוריה היהודית שקדמה לה. בתחילת זיכרונותיו עמעם ויזו וטשטש את המרכיבים החדשניים והמהפכניים בתנועה הציונית והדגיש את מרכיבי ההמשכיות. בכך תמך בהשקפה המדגישה את מרכיבי הרציפות בלאומיות היהודית ובציונות.¹⁰

דבריו של ויזו בעמוד הראשון של ספרו האוטוביוגרפי הם יוצאים מן הכלל המעידים על הכלל. יש להבינם לאור כתיבתם והוצאתם לאור סמוך לשואת יהודי אירופה וייסוד מדינת ישראל. אפשר לשער שוויזו, שפעל כפוליטיקאי וכאיש ציבור יהודי בארצות הברית ובתנועה הציונית העולמית, סבר שנכון היה להדגיש את יסודות ההמשכיות והכלליות בהיסטוריה היהודית ולהסביר בדרך זו את בחירתו להיות ציוני. ויזו ביקש להשתלב במגמות הרווחות בציבור היהודי באותה תקופה, אף על פי שבמקרים אחרים, שיוצגו להלן, הציג דעות שונות לחלוטין ונימוקים אחרים שאפשר להבינם מנקודת מבטו הייחודית כציוני אמריקני.¹¹

בקיץ 1929 הרצה ויזו בכינוס לזכרו של הרצל. בפתח דבריו הדגיש שהעם היהודי עוצב מחדש בידי הרצל ששינה את דפוסי הפעולה הציבוריים של האליטות היהודיות.¹² בעידן הקדם-הרצלייני יהודים שהגדרים כבעלי כוח פעלו למען יהודים אחרים שנוקקו לעזרתם באמצעות פילנתרופיה, לעולם לא יחד עם השדרות הרחבות של העם היהודי. הרצל שינה מצב זה והפך את הפעילות המשותפת של יהודים משכבות סוציו-אקונומיות שונות ליסוד החיים היהודיים. אפשר להבין שלתפיסתו של ויזו יצר הרצל סולידריות יהודית אמיתית שהתבססה על יסודות איתנים והייתה חלק הכרחי של הקיום הלאומי המתחדש. ויזו המשיך והסביר למאזיניו שבעידן שלפני הרצל היה הדיון הציבורי בבעיות הנוגעות לקיום היהודי

8 ויזו, **שנים מאתגרות**, עמ' 3-1.

9 שם, עמ' 1-2.

10 ראו, בן הלפרן ויהודה ריינהרץ, **הציונות יצירתה של חברה חדשה**, ירושלים 1998, עמ' 110-121.

11 הדיון בנוגע לראייה המודרנית של העבר היהודי חורג מגבולות מאמר זה. ראו, David N. Myers, *Re Inventing the Jewish Past: European Jewish Intellectuals and the Zionist Return to History*, New York and Oxford 1995; יצחק קונפורטי, "שאלת האובייקטיביות" וההיסטוריונים הצעירים, **ציון**, כרך 68, חוב' 4 (2003), עמ' 496-497.

12 הרצאה של ויזו על הרצל בכינוס לזכרו של הרצל בניו יורק, 18.7.1929, **אצ"מ**, A246/164 (להלן: ויזו, 1929). להרצאה נוספת של ויזו ברוח זו ראו, 'The Epochal Herzl', **אצ"מ**, A243/163 (ללא תאריך מדויק ומקום).

נתון בידי לא־יהודים, שהציעו פתרונות שלעתיים קרובות נכפו על היהודים. האחרונים ניסו לכל היותר לצמצם את הנזק שנגרם להם. ויזי כינה מצב זה 'טרגי', והדגיש שהיהודים לא בדקו מה הם יכולים לעשות כדי להתגבר על מה שהגדיר קודם לכן כ'שאלות יהודיות'. לדעתו מצב זה השתנה לחלוטין בעקבות פעילותו של הרצל, שהפך את 'השאלה היהודית' לסוגיה שהיהודים עוסקים בה. עד תקופתו של הרצל הייתה האנטישמיות הכוח המניע של החיים היהודים שהסתפקו בתגובה על מצוקות שנגרמו בעטיה. לעתים קרובות השתכנעו היהודים מהנימוקים האנטי־יהודיים שהשמיעו האנטישמים ובעקבותיהם ניסו לשנות את יהדותם ולטשטש את ייחודם כיהודים. הרצל שינה מצב זה והפך את הציונות לגורם המרכזי היוזם והמניע את החיים היהודיים, שלא נגרר אחר פעולות אנטישמיות ואפשר גאווה יהודית. ויזי הקביל את השיבותו ואת משמעותו של הרצל בהיסטוריה היהודית לזו של המשית, והסביר שהשינוי העצמי שהתחולל בקרב היהודים בעקבות פעולותיו הוא 'הנס האמיתי והמופלא מכולם'.¹³

דבריו של ויזי באירוע לזכרו של הרצל בשנת 1929 הציגו את מרכיבי החדשנות בדמותו של הרצל ובתורתו. במיוחד הדגישו את השפעתו המהפכנית של הרצל על התעוררות הסולידריות היהודית. הוא מתח ביקורת על אופי הפעולה הפילנתרופי והאליטיסטי של האליטות היהודיות הכלכליות לפני תקופתו של הרצל, והביע תמיכה בפעילות יהודית משותפת בעלת אופי דמוקרטי שהתגבשה בהשפעתו. דבריו בנושא זה קשורים באופן הדוק לאופי פעולתו הפוליטית והציבורית בעולם היהודי. שנים רבות פעל ויזי לייסוד ארגון יהודי בין־לאומי שמטרותיו המרכזיות יהיו דמוקרטיזציה של העולם היהודי ומאבק בנדבנים היהודים ובאופי הפילנתרופי של ארגוניהם.¹⁴ עקרונות אלה מומשו הלכה למעשה כאשר הוקם הקונגרס היהודי העולמי בשנת 1936, לאחר חבלי לידה ארוכים שנמשכו מראשית שנות השלושים.¹⁵ אפשר למצוא דמיון רב בין המרכיבים שהדגיש ויזי בתורתו של הרצל לבין היסודות שלאורם אמור היה הקונגרס היהודי העולמי, שאותו הקים, לפעול בקרב יהודי העולם ולמען קהילות יהודיות שנוקקו לעזרתו בעולם ככלל ובמזרח אירופה בפרט. ויזי ביקש לשאוב לגיטימציה מהרצל ומתורתו כדי לחזק את מעמדו בזירה האמריקנית כמשקל נגד לעוצמתן של האליטות הכלכליות היהודיות בארצות הברית.¹⁶ ההרצאה בשנת 1929 איננה מקרה יחיד של שימוש בדמותו של הרצל לשם עיצוב הקהילה היהודית בארצות הברית. ויזי העמיד במרכז סדר היום הציבורי שלו את המאבק

13 ויזי, 1929.

14 ויזי נשא דברים ברוח זו במסגרת דין וחשבון שמסר לוועידת הקונגרס היהודי העולמי בארצות הברית בפברואר 1940. נאום ויזי, 11.2.1940, אצ"מ, A243/71.

15 על הקונגרס היהודי העולמי ראו, Leon A. Kubowizki, *Unity in Dispersion: A History of the World Jewish Congress*, New York 1948

16 בהקשר זה יש לציין את סירובו של ויזי לקבל את משרת הרב הרפורמי של בית הכנסת עמנואל בניו יורק ואת דבריו החריפים נגד לואי מרשל, יושב ראש חבר הנאמנים של בית הכנסת. ויזי, שנים מאתגרות, עמ' 30-40.

באליטות היהודיות, אבל בתחילת דרכו הציבורית הכיר בהכרח להרחיב את מעגל המצטרפים והתומכים בתנועה הציונית בארצות הברית לשכבות חברתיות-כלכליות משכילות ועשירות, מעבר לדור הראשון של המהגרים המזרח אירופים שתמכו בתנועה הציונית ושאותם הגדיר כעניים. ויזו הסביר שכדי לשנות מצב זה היה הכרח בכיקור בן כמה שבועות של הרצל בארצות הברית. השכלתו של הרצל, כושרו הרטורי ומוצאו המרכז אירופי היו ציר מרכזי בניסיון לשנות את הדימוי המזרח אירופי של הציונות בארצות הברית ולגייס גם יהודים יוצאי מרכז אירופה וגרמניה לשורות התנועה הציונית.¹⁷

אפשר לבחון את הרצאתו של ויזו על הרצל ומורשתו בשנת 1929 מנקודת מבט נוספת. הוא התעלם מההיבט המרכזי ביותר בהגותו של הרצל ובתכנית הציונית שגיבש – הריכוז הטריטוריאלי היהודי בארץ ישראל. התעלמות זו בולטת במיוחד לאור העובדה שההרצאה הושמעה בשנת 1929, למעלה מעשור לאחר הצהרת בלפור ובעיצומו של תהליך ההתיישבות הציוני בארץ ישראל. אפשר לייחס את הדרתו של עקרון הריכוז הטריטוריאלי מהרצאתו של ויזו לעובדה שהציונות האמריקנית התפתחה בדרך שונה מזו האירופית. ציוני ארצות הברית נמנעו מלציין את העלייה לארץ ישראל כמרכיב מרכזי באידאולוגיה שלהם ובמעשיהם, והפכו את ציונותם למרכיב מרכזי כמרקם חייהם בתוך החברה האמריקנית ולא לאמצעי לעלייה לארץ ישראל.¹⁸

ברוח דומה אפשר להתייחס להתעלמותו של ויזו מסוגיית האנטישמיות. הרצל ומפרשיו הרבו להדגיש את האנטישמיות כגורם מרכזי שתורם לתהליך הפיכתו של הרצל לציוני והקרין על התנועה הציונית, שאת קיומה יש להבין על רקע עוצמתה של האנטישמיות באירופה.¹⁹ האנטישמיות בארצות הברית, בשונה מאירופה, לא הייתה גורם מרכזי בעיצוב החיים היהודיים בארצות הברית.²⁰ לכן התעלם ויזו מהאנטישמיות ובחר להדגיש בדבריו את מרכיבי המודרניות, העצמאות והגאווה הלאומית, שלדעתו הפכו לחלק בלתי נפרד מהחיים היהודיים בכלל ובארצות הברית בפרט, בעקבות פועלו של הרצל. על ידי הדגשת מרכיבים אלה הוא העצים את מעמדה של הקהילה היהודית והדגיש את שילובם המלא של היהודים בחברה האמריקנית בהתאם לפעילותו האישית והשקפת עולמו כל שנות פעילותו

17 מכתב ויזו להרצל, 26.10.1898, אצ"מ, A243/163.

18 על מספרם הזעום של העולים היהודים אמריקנים לארץ ישראל והרקע האידאולוגי לכך ראו, Joseph B. Glass, *From New Zion to Old Zion: American Jewish Immigration and Settlement in Palestine 1917-1939*, Detroit 2002

19 לביקורת על ההשקפה המעניקה מקום מרכזי לאנטישמיות בהגותו של הרצל ולדיון במקומה של האנטישמיות באידאולוגיה ובמעשה אצל הרצל ראו, דניאל גוטוויין, 'אוטופיה והגשמה, אנטישמיות ושינוי עצמי כ"כוח המניע"', בהגות הציונית המוקדמת של הרצל, *הציונות*, כרך 19 (1995), עמ' 7-29.

20 על אנטישמיות בחברה האמריקנית ראו, Jeffrey S. Gurock, (ed.), *Anti-Semitism in America*, New York 1998

הציבורית.²¹ לעומת זאת הוא נמנע מאזכור הסוגיה האנטישמית, שעלולה הייתה ליצור רושם של קהילה יהודית אמריקנית שתהום פעורה בינה לכלל החברה בארצות הברית. התאמת הגותו של הרצל למציאות האמריקנית בידי סטיבן וייז לא הייתה מקרה יחיד. ריצ'רד גוטהייל, פרופסור לשפות שמיות באוניברסיטת קולומביה, נשיא הפדרציה הציונית בארצות הברית בשנים 1898–1904, וכמו וייז ממייסדי הציונות האמריקנית, פעל בדרך דומה והציג משנה סדורה וברורה בנוגע לרפואי התפתחותה הייחודיים של הציונות ההרצליינית בזירה האמריקנית. למרות פעילותם המשותפת של וייז וגוטהייל בארצות הברית אפשר להבחין בהבדלים באופי פעילותם הציונית. גוטהייל היה חבר הוועד הפועל הציוני וציר בכמה קונגרסים ציוניים, אבל עיקר פעילותו הציונית התמקדה בארצות הברית; וייז, שרוב פעילותו הציונית נעשתה בארצות הברית, הקדיש חלק ניכר מזמנו לפעילות בתנועה הציונית העולמית. כפועל יוצא, גוטהייל לא היה חשוף למגבלות הפוליטיות והציבוריות שנבעו מפעילותו של וייז בהסתדרות הציונית העולמית ולכן לא נרתע מהדגשת הייחוד בתהליכי קליטתה של הציונות ההרצליינית בארצות הברית ובחר לא לעמעם את השוני בין הציונות האמריקנית למקבילתה האירופית.

ברוח זו טען גוטהייל שמטרתו של הרצל לא הייתה מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל. הוא סבר שהרצל ביקש להקים מקלט בטוח ליהודי מזרח אירופה. אפשר לשער שהדגשת הממד המזרח אירופי באידאולוגיה ובמעשה של הרצל התאימה לרקע של קהילת המהגרים היהודים בארצות הברית, שרובם המכריע היגר ממזרח אירופה ושהמתרחש שם הטריד אותם מאוד. הקמת ריכוז יהודי הזוכה לאוטונומיה מוגבלת בחסות אחת המעצמות הליברליות של אותה תקופה, שירתה מטרה זו בדרך הטובה ביותר, לעומת מדינה עצמאית שהסכנות הכרוכות בקיומה היו רבות יותר והדרך להשגתה קשה הרבה יותר.²² כהוכחה הציג גוטהייל את תכנית בזל, שבמסגרתה הוזכר המונח 'בית לאומי' ולא 'מדינה יהודית'. לדבריו, המונח 'בית לאומי' לא הוכנס לתכנית בזל לא כדי לעמעם ולטשטש את מטרות התנועה הציונית ולהקטין את ההתנגדות הבין-לאומית ליסודה, אלא מפני שהרצל ומייסדי הציונות לא ראו בהקמת מדינה עצמאית את מטרתם. גוטהייל היה מודע לעובדה שרכים בקרב ציוני העולם ראו במדינה עצמאית את מטרת התנועה, אבל הדגיש שדעות כאלה הושמעו רק מגורמים חסרי סמכות שלא פעלו בדרך מפוכחת, וחרגו מגבולות ההיגיון ברצונם להקים מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל.²³

גוטהייל הכיר בקשיים הנובעים מהתאמת הציונות האירופית למציאות האמריקנית. הוא ציין את לידתה של הציונות מתוך מצוקת יהודי מזרח אירופה, מצוקה שלא הייתה

21 ראו למשל התנגדותו של וייז לרפואי הצבעה אתניים יהודיים, ודבריו בזכות הצבעה בבחירות רק מתוך התייחסות לבעיות פנים וחוץ ככל אמריקניות ולא מתוך אינטרסים ציוניים צרים. הרצאה של וייז בבית הכנסת החופשי בניו יורק, 1.11.1946, אצ"מ, A243/42.

22 Richard J. Gottheil, *Zionism*, Philadelphia 1914, pp. 103-104 (להלן: גוטהייל, ציונות).

23 שם, עמ' 104-105.

רלוונטית לגורל היהודי בארצות הברית, והציג את התנגדותה של תנועת הרפורמה היהודית האמריקנית לצינונות כסימן מובהק למורכבות הכרוכה בשילובה של הצינונות במרקם החיים היהודיים בארצות הברית.²⁴ הוא סבר שהעובדה שיהודי ארצות הברית אינם זקוקים לארץ ישראל כמקלט אינה מבטלת את הצורך בהטמעת הצינונות ההרצליינית בארצות הברית. לדעתו, תפקידה העיקרי של הצינונות כתנועה חילונית ומודרנית לא היה בריכוז טריטוריאלי של יהודי העולם בארץ ישראל, שאינו אפשרי מבחינה מעשית ואינו עונה על הצרכים של יהודי המערב בכלל ושל יהדות ארצות הברית בפרט. הוא ראה בצינונות אמצעי ראשון במעלה להמשך קיומה של הסולידריות היהודית ולשמירה על קיומו של העם היהודי בארצות מושבו, לאור הפסקת תפקודה של הדת היהודית כמכשיר לשמירת האחדות עקב תהליך החילון בקרב יהודי המערב ועליית הלאומיות, שחייבה את אותם יהודים להשתלב בארצות מושבם ולאמץ את מנהגי הארץ ואת שפתה באופן המאיים על המשך קיומו של העם היהודי בארצות הברית ובעולם המערבי. ההגירה ההמונית של יהודי מזרח אירופה לארצות הברית גרמה לכך שלא הבחינו בסכנה המרחפת על הקיום היהודי בארצות הברית. אבל ברגע שזרם היהודים האורתודוקסים המגיע לחופי ארצות הברית ייפסק, יעמוד הקיום היהודי בארצות הברית בסכנה – אם לא יאמצו יהודי ארצות הברית את הצינונות בגרסתה האמריקנית כאידאולוגיה מובילה.²⁵

המושג 'צינונות אמריקנית' עלול היה לעורר קשיים רבים, שהעיקרי שבהם היה סוגיית הנאמנות הכפולה.²⁶ גוטהייל הקדיש לבעיה זו מקום מרכזי וטען שאין סתירה בין חברות בתנועה הצינונית לאזרחות אמריקנית.²⁷ המדינה איננה יכולה לדרוש מאזרחיה לוותר על ההיסטוריה המשפחתית והאתנית שלהם, שהיא מרכיב חיוני במרקם החיים האמריקנים, ובכך לא שונים היהודים האמריקנים מאמריקנים ממוצא גרמני או אירי, המקיימים מערך ארגונים אתניים התורם לחברה האמריקנית. יתרה מזאת, גוטהייל טען שהפעילות הצינונית הבין-לאומית במתכונת שהציע הופכת את סוגיית הנאמנות הכפולה לבלתי רלוונטית, מפני שהצינונות היא גורם המנתב ומסדיר את הפעילות היהודית העולמית למען ארץ ישראל, ולא ארגון בין-לאומי ריכוזי בעל מטרות פוליטיות מוגדרות. תנועה ציונית בעלת אופי כזה אינה אלטרנטיבה לאזרחותם של חבריה, במיוחד בעקבות הסבריו של גוטהייל שאין

24 שם, עמ' 198-200.

25 שם, עמ' 201-208.

26 לדיון בסוגיה ראו, Zvi Ganin, *An Uneasy Relationship: American Jewish Leadership and Israel 1948-1957*, New York 2005.

27 לדיון מעניין על הקשיים הנובעים מפעילות פוליטית ציונית בארצות הברית ראו בזיכרונותיו של אחד ממייסדי הפעילות הפוליטית של ציוני ארצות הברית בושינגטון, Leon I. Feuer, 'The Birth of the Jewish Lobby, A Reminiscence', *American Jewish Archives*, Vol. XXVIII, No. 2 (1976), pp. 107-118. על פוליטיקה יהודית ואתנית בארצות הברית ראו גם David Howard, *Foreign Policy and Ethnic Interest Groups*, Greenwood 1990; Edward Tivnan, *The Lobby: Jewish Political Power and American Foreign Policy*, New York 1987.

בכוונתה של התנועה הציונית לרכז את כל היהודים בארץ ישראל ושמטרתה אינה הקמת מדינה יהודית ריבונית שם.²⁸

השקפתו של גוטהייל בנוגע למהותה של הציונות בארצות המערב בכלל ובארצות הברית בפרט מובנת גם לאור התייחסות מוקדמת שלו לסוגיה זו. בדצמבר 1900 הגדיר גוטהייל את הציונות כ'כמיהה אדירה להיות יהודי טוב יותר במטרה להיות אדם טוב יותר'. פירוש כזה של הציונות ההרצליינית עושה שימוש ייחודי באותה תקופה באידאולוגיה הציונית הפרטיקולרית למען מטרות אוניברסליות. המשמעות של חברות בתנועה הציונית, על פי גוטהייל, חורגת מהגבולות הצרים של העם היהודי והיא בעלת משמעות חיובית לחברה האנושית בכלל ולאומות שבהן חיים היהודים כפרטים.²⁹

קשה שלא להבחין בדמיון בין דבריו של גוטהייל בשנת 1900 להגדרתו המפורסמת של לואי ברנדייס לציונות: 'על מנת להיות אזרחים אמריקנים טובים ומועילים אנו חייבים להיות יהודים טובים יותר ובמידה וברצוננו להיות יהודים טובים יותר אנו חייבים להפוך לציונים'.³⁰ דבריו של גוטהייל מעניקים ממד נוסף להשקפתו של ברנדייס על התנועה הציונית ומלמדים ששורשי ייחודה של הציונות האמריקנית נטועים בראשית דרכה, כאשר מייסדיה היו ערים לעובדה שמציאות החיים בארצות הברית מחייבת את התאמת האידאולוגיה ההרצליינית לצורכי הקהילה היהודית בארצות הברית.

ההיסטוריון מלווין יורופסקי (Urofsky) סיפר על אגדה ציונית שסופרה ערב הקונגרס הציוני הראשון בשנת 1897, ותיארה את הציונות האמריקנית כמורכבת משני אנשים בלבד שהוגדרו כחולי רוח: סטיבן וייז והנרייטה סאלד.³¹ למרות פעולתם המשותפת לכינונה של תנועה ציונית בארצות הברית, סאלד הייתה שונה מעמיתיה האמריקנים בתקופתו של הרצל, ומרוב ראשי הציונות האמריקנית לאחר מכן, בבחירתה לעלות לארץ ישראל ולבצע תפקידים ציבוריים מרכזיים שם. לכן ברור שבשונה מווייז ומגוטהייל, השקפת עולמה הציונית של סאלד הייתה ממוקדת יותר בארץ ישראל, ובכך דמתה יותר לזו של הרצל. למרות זאת אפשר למצוא מרכיבים אמריקניים ייחודיים בציונותה של סאלד גם בהקשריה הארצישראליים,

28 גוטהייל, *ציונות*, עמ' 209-216. לדיון על פעילות קבוצות מהגרים אמריקנית בארצות המוצא שלהם ועל חשיבותה של פעילות כזו למעמדם ולזהותם בארצות הברית, ראו, עזרא מנדלסון, 'הפראדוקסליות של הלאומיות, עיון משווה בלאומיות האתנית בארצות הברית', *היסטוריה*, כרך 2 (1998), עמ' 87-101. ראו גם Oscar Handlin, *Race and Nationality in American Life*, New York 1957, pp. 193-200.

29 דיווח על דברי גוטהייל ראו, *American Zionist News*, 1.1.1900, *אצ"מ*, A243/2.

30 Philippa Strum, *Brandeis: Beyond Progressivism*, Kansas 1993, pp. 114-115. לעיקרי השקפתו של ברנדייס בנושאים יהודיים וציוניים ראו, Louis D. Brandeis, *Brandeis on Zionism: A Collection of Addresses and Statements*, Washington D. C. 1942. ברנדייס קיים מערך קשרים ופגישות עם דה האז, אבל אי אפשר למצוא דברים משמעותיים שאמר על הרצל. ראו, Melvin I. Urofsky, *Louis D. Brandeis, A Life*, New York 2009, pp. 399-401.

31 יורופסקי, וייז, עמ' 17-18. על מייסדי הציונות האמריקנית שלא מוזכרים במאמר ראו, Henry L. Feingold, *Zion in America: The Jewish Experience from Colonial Times to the Present*, New York 1974, pp. 194-207.

ובעיקר בניסיונותיה לפעול למיתון גילויים קיצוניים של לאומיות יהודית בארץ ישראל ובפעולותיה לשילובם של היישוב והמדינה היהודית העתידה לקום במרקם המזרח תיכוני.³² סיפורו של יורופסקי הציג את מייסדי הציונות האמריקנית בתקופתו של הרצל כמיעוט סהרורי ויוצא דופן בקהילה היהודית האמריקנית. הציונות האמריקנית הייתה אכן תנועת מיעוט קטנה בראשית דרכה, אבל מכונניה לא היו מיעוט סהרורי אלא מנהיגים שהכירו בייחודם של יהודי ארצות הברית ופעלו בנחישות להתאים את הציונות ההרצליינית לזירה האמריקנית. סטיבן ויז, ריצ'רד גוטהייל והנרייטה סאלד השתייכו לקהילת היהודים יוצאי מרכז אירופה וגרמניה, אבל משפחותיהם לא נמנו עם האליטות הכלכליות של הקהילה. התנועה הציונית הייתה מכשיר שאפשר את השתלבותם בחברה האמריקנית. באמצעות הציונות הם פיתחו מרכיבים של גאווה לאומית המותאמים לחברת המהגרים האמריקנית. התנועה הציונית ומפעל ההתחדשות הלאומי בארץ ישראל היו המקור לחיזוק מעמדם בארצות הברית, בדומה למצב בקרב קבוצות מהגרים אחרות שמעמדן בחברה האמריקנית הושפע מהדימוי של ארץ האם שלהם בארצות הברית.³³ חיזוק התנועה הציונית במתכונתה האמריקנית אפשר שמירה על מרכיבים של אחדות יהודית ודמוקרטיה שלדעתם היו חסרים באידאולוגיה ובמעשה של הארגונים הפילנתרופיים של האליטות היהודיות הגרמניות בארצות הברית, שגוטהייל, ויז וסאלד יכלו להשתלב בהם רק באופן מוגבל בגלל הבדלים כלכליים ותרבותיים, כמו גם חילוקי דעות בסוגיות חברתיות כלל אמריקניות.³⁴

ייחודה של התפיסה הציונית מבית מדרשם של ויז וגוטהייל לעומת הגישה השלטת בתנועה הציונית בכלל מתבררת ביתר שאת במכתבו של חיים וייצמן לפליקס פרנקפורטר (Frankfurter), פעיל ציוני, פרופסור למשפטים בהארוורד ושופט בית המשפט העליון האמריקני לעתיד, מקיץ 1919. וייצמן, המנהיג הציוני האירופי החשוב ביותר באותה תקופה, ולעתיד נשיא התנועה הציונית, כתב את המכתב במסגרת המאבק בינו לבין ברנדייס על עיצוב מערכת המימון הציונית לאחר הצהרת כלפור.³⁵ וייצמן הציג את השקפתו על עקרונות היסוד של הציונות והציג את ההבדלים בינו לבין ברנדייס ופרנקפורטר כמייצגי הציונות

32 על סאלד ראו, Marvin Lowenthal, *Henrietta Szold: Life and Letters*, New York 1942. על השקפתה הציונית בהקשר הארצישראלי ראו, מיכאל בראון, 'הנרייטה סולד: החזון האמריקני הפרוגרסיבי של היישוב', בתוך: אלון גל (עורך), *ישראל הנכספת, האידיאלים והדימויים של יהודי צפון אמריקה*, ירושלים וקריית שדה בוקר 1999, עמ' 48-66.

33 Michael Walzer et al, *The Politics of Ethnicity*, Cambridge 1980, pp. 95-102

34 להתאמתה של הציונות למציאות האמריקנית ראו, Yonathan Shpiro, *Leadership of the American Zionist Organization 1897-1930*, Urbana 1971, pp. 8-76; Ofer Shiff, 'The Integrative Function of Early American Zionism', *Journal of Israeli History*, Vol. 15, No. 1 (1994), pp. 1-16; Mark A. Raider, *The Emergence of American Zionism*, New York and London 1998. לסקירה היסטוריוגרפית של הדיון האקדמי על ההיבטים הסוציולוגיים בשילובם של היהודים בחברה האמריקנית ראו, Marshall Sklare, *Observing America's Jews*, Hanover and London 1993, pp. 159-180.

35 ראו, יעקב מצר, *הון לאומי לבית לאומי*, ירושלים 1979.

האמריקנית. הוא טען שהציונות נבנתה סביב עקרון יסודי אחד והוא פעילות יהודית ביך-לאומית במתכונת לאומית למען שיבת היהודים לארץ ישראל וכינון חיים יהודיים שם. זו היא מטרתה העיקרית של הציונות כתנועה לאומית, וכל המאמצים הפוליטיים והכלכליים צריכים להיות משועבדים להשגת מטרה זו. ההבדלים החדים בין הציונות על פי תפיסתו להשקפת עולמם הציונית של ברנדייס ופרנקפורטר נובעים מהעובדה שפעילותם הציונית ממוקדת בזירה האמריקנית, בשונה מווייצמן שפעילותו הציונית התמקדה בארץ ישראל. הוא הבהיר את ההבדלים באמצעות ההכרזה בסוף המכתב שברנדייס יכול היה להיות נביא בישראל ופרנקפורטר יכול היה למלא בתנועה הציונית תפקיד דומה לזה של המנהיג הסוציאליסטי היהודי פרידננד לסל (Lassal) בתנועת הפועלים הגרמנית, אבל ברנדייס בחר להיות שופט בבית המשפט העליון האמריקני ופרנקפורט בחר להיות פרופסור למשפטים באוניברסיטת הארוורד.³⁶ ייחודה של השקפת העולם הציונית אמריקנית והשימוש בדמותו של הרצל כדי לבסס את ייחודה של הציונות האמריקנית לעומת התנועה הציונית בכלל והיישוב היהודי בארץ ישראל כפרט המשיכו ללוות את מנהיגי הציונות האמריקנית במחצית הראשונה של המאה העשרים עד להקמתה של מדינת ישראל.

הרצל בזירה הציונית אמריקנית עד הקמתה של מדינת ישראל

השימוש בהגותו של הרצל במטרה להעניק לגיטימציה לאופי הייחודי של ההוויה הציונית בארצות הברית אינו אופייני רק למייסדי הציונות האמריקנית. דפוס דומה אפשר למצוא בכתביו של אבא הלל סילבר, יריבו הפוליטי של וייז בשנות הארבעים, ומחליפו כמנהיג הציוני-אמריקני החשוב ביותר במחצית השנייה של שנות הארבעים ועד להקמת מדינת ישראל. סילבר, בדומה לווייז, התאים את עמדתו ביחס להרצל ואת הגותו לאכסניה שבה פרסם את דבריו.

בטיוטה לאוטוביוגרפיה שלא פורסמה עקב פטירתו בעיצומה של מלאכת העריכה, סיפר סילבר על תרומתו המרכזית של הרצל לגיבוש השקפת עולמו הציונית, שבאה לידי ביטוי מעשי בכך שכבר בגיל 11, בשנה שבה נפטר הרצל, הוא הקים בעצת אביו מועדון חברים ציוני שנקרא 'המועדון הציוני על שמו של ד"ר הרצל'.³⁷ בדברי פרשנות בעקבות פטירתו של הרצל, תיאר סילבר את הרצל כנסיך או כמלך ללא ממלכה, שבאמצעות קסמו הכריזמטי עורר את החלומות המשיחיים בקרב ההמון היהודי.³⁸ כך הוא עמעם את מרכיבי החדשנות בדמותו של הרצל ובפועלו ומיקם אותו כחלק בלתי נפרד מהעבר היהודי, תוך

36 מכתב וייצמן לפליקס פרנקפורטר, 27.8.1919, כתבי חיים וייצמן, אגרות, כרך 9, ירושלים 1978, עמ' 222-224. אפשר לשער שווייצמן לא שלח את המכתב כדי להימנע מיצירת קרע מוחלט עם ברנדייס בשלב מוקד של המגעים ביניהם. לעניינו של מאמר זה, לדיון על שיגורו של המכתב אין משמעות מפני שבכל מקרה הוא מציג את השקפתו של וייצמן לעומת זו של ברנדייס.

37 טיוטה לאוטוביוגרפיה, מהדורת המיקרופילם של ארכיון אבא הלל סילבר, קליבלנד, 1963, 211/2 (להלן: ארכיון סילבר).

38 שם.

כדי הפיכתו לדמות פוליטית סמלית, לא ראלית, עובדה המונעת דיון ביקורתי בהגותו ובחינת האפשרויות הראליות למימושה בארצות הברית.

לעומת זאת במאמר שכותרתו 'הרצל וההמשכיות היהודית', שפרסם סילבר במהדורה מיוחדת של כתב העת *New Palestine* שיצאה לאור בשנת 1929 לכבוד יום השנה ה-25 לפטירתו של הרצל, הציג סילבר השקפה שונה לחלוטין.³⁹ הוא לא התעלם מתרומתו הייחודית של הרצל לגיבוש הלאומיות היהודית, אבל בצד גילויי ההערכה הציג ביקורת נוקבת על העובדה שהציונות ההרצליתניית הדגישה את העניין המדיני בתהליך כינונו מחדש של העם היהודי, עשתה שימוש במושגים שנלקחו מבתי מדרשן של תורות לאומיות אירופיות מן המאה התשע-עשרה והתעלמה מהיסודות הנבואיים והאוניברסליסטיים בהיסטוריה היהודית. לדעתו של סילבר תהליך זה היה זר לרוחו ולמהותו של העם היהודי. הוא טען בזכות המתנגדים להרצל על רקע זה, במיוחד אחד העם, שביקשו להדגיש את המרכיבים המוסריים והרוחניים בתהליך הגיבוש הלאומי היהודי ולא להתרכז רק בתהליך המדיני שמטרתו ריכוז טריטוריאלי ולאומי בארץ ישראל.⁴⁰ סילבר לא התנגד לכינונה של לאומיות יהודית בארץ ישראל, ואף הדגיש שאין להגשים את תפקידיה האוניברסליים של הציונות ללא חיים לאומיים תקינים, אבל טען בזכות שילובם של יסודות נבואיים-מוסריים בציונות. לדעתו גישה כזאת אינה חלום פורח של רומנטיקנים מעטים אלא מצויה במחשבה ובמעשה של פעילים ציוניים מפוכחים ומעשיים. טוב יהיה אם השלב המדיני בציונות יסתיים עם בנינו של הבית הלאומי היהודי. הוא הביע תקווה שלא יהיה צורך להמשיך ולהדגיש את ערך הלאומיות בהקשר היהודי וכתב בסיום המאמר ש'טוב יהיה אם השימוש הפוליטי במשיחות היהודית יפסק לאחר בניית הבית הלאומי היהודי. היהודים צריכים להימנע בעתיד מנתינת תשומת לב רבה כל כך לחשיבות הסוגיה הלאומית. [עליהם] להתמודד לא עם היעדרה של הלאומיות ממרקם החיים היהודי אלא עם השפעותיה של הלאומיות על העולם היהודי'.⁴¹

סילבר ניצל את הגיליון החגיגי של כתב העת לזכרו של הרצל כדי למתוח ביקורת נוקבת על דפוסי הלאומיות היהודית שהתגבשו בעקבות מפעלו של מייסד התנועה הציונית. כנגדה הציג אלטרנטיבה ציונית ששורשיה נעוצים במפעלו של הרצל, אבל מדגישה אלמנטים נבואיים, מוסריים ואוניברסליים, ומצמצמת את הממד הפוליטי בהגותו של הרצל בהתאם להשקפת עולמו של סילבר כרב רפורמי בארצות הברית וציוני אמריקני.⁴²

39 Abba Hillel Silver, 'Herzl and Jewish Messianism', in: Meyer W. Weisgal, (ed.), *Theodor Herzl: A Memorial*, New York 1929, pp. 254-257 (להלן: סילבר, הרצל).

40 על אחד העם ראו, סטיבן ג' זיפרשטיין, נביא חמקמק, אחד העם ומקורות הציונות, תל-אביב 1988.

41 סילבר, הרצל, עמ' 256.

42 לדיון בסוגיה זו ראו, עופר שיף, אוניברסליזם רפורמי אמריקני מול ציונות, אנטישמיות ושואה, תל-אביב 2001. לסקירה כוללת של מקורות האוניברסליזם והמוסריות בקרב התנועה הרפורמית בארצות הברית ראו, Michael A. Meyer, *Response to Modernity, A History of the Reform Movement in Judaism*, New York 1988, chapters 7, 8

ביקורתו של סילבר בשנת 1929 על הדגשת האידאולוגיה הלאומית במשנתו של הרצל איננה מקרה יחיד. סילבר השמיע דעות דומות בשנת 1951 על מערכת החינוך במדינת ישראל. הוא טען שהבעיה של מערכת החינוך במדינה הצעירה לא הייתה טכנית בלבד אלא בעיקר תוכנית ורוחנית. עד להקמת המדינה, רעיון המאבק למען מדינה יהודית ריבונית היה הסוגיה המרכזית שסיפקה תוכן רעיוני ומוסרי למערכת החינוך הציונית בארץ ישראל. מימוש המטרה יצר ריק אידאולוגי שעלול היה להשפיע באופן הרסני על עיצוב דמותו של הנוער הישראלי. סילבר הזהיר את ראשי מערכת החינוך ומנהיגי מדינת ישראל, שהרעיון הלאומי והרצון להקמת מדינה יהודית הם חלק חשוב במסורת ובתרבות היהודית, אבל הם רק חלק ממהות קיומו של העם היהודי בארצות הברית ובמדינת ישראל.⁴³ ברוח זו טען שהקמת מדינת ישראל היא אירוע היסטורי שאסור להשאיר את הטיפול בו רק ליהודים שהתמזל מזלם לשבת בארץ ישראל בזמן ייסוד המדינה. הקמת המדינה איננה פעולה טכנית, אלא צריכה להיות מלווה בהקמת חברה חדשה המשפיעה בערכיה הנעלים על החברה האנושית כולה, כמו היהודים בעת העתיקה.⁴⁴

הדרך שבה הציג סילבר את הרצל באוטוביוגרפיה שלו הייתה יוצאת דופן. בהזדמנויות אחרות הוא הדגיש דווקא את המרכיבים החדשניים והמהפכניים בהגותו של הרצל, לא נרתע מלמתוח ביקורת נוקבת על הרצל והציע ציונות הרצליינית המתאימה להשקפתו כאמריקני.⁴⁵ השקפות דומות היו במאמרים של כותבים ציוניים נוספים בקובץ משנת 1929. הרב ברנט בריקנר (Brickner), שהוגדר בידי העורך כרב רפורמי צעיר ומבטיח הפעיל בתנועה הציונית, ואכן עתיד היה למלא תפקידים בכירים בתנועה הרפורמית בארצות הברית, בין השאר של נשיא הוועידה המרכזית של הרבנים האמריקנים (President of the Central Conference of American Rabbis) בשנים 1953-1955, הדגיש במאמרו את השינוי המשמעותי בדפוסי הקיום היהודי בעקבות פעולותיו של הרצל. בריקנר תיאר שינוי זה כעידן חדש בתולדות העם היהודי המבוסס על תפיסה לאומית פרוגרסיבית ומתקדמת של מושג הלאומיות בכלל ושל הלאומיות היהודית בפרט, וסיכם את עיקרי השקפת עולמו של הרצל בעזרת הסעיפים הבאים:

1. ככל מקום שבו חיים היהודים כקבוצה מאורגנת אפשר להגדירם כקהילה בעלת מאפיינים לאומיים לא במובן הפוליטי אלא מבחינה מנטלית-נפשית ותרבותית.
2. יהדות אינה רק אמונה ודת במובן הנוצרי של המושג אלא חברה בעלת מאפיינים תרבותיים ואתניים ייחודיים.

43 הרצאה של אבא הלל סילבר, 'ביקור חוזר בישראל', 20.5.1951, ארכיון סילבר, 4/850.

44 הרצאה של סילבר בוועידה הארצית של המגבית היהודית בארצות הברית, 15.1.1951, ארכיון סילבר, 5/817.

45 ראו הדרשות הבאות של סילבר על הרצל: 'One Hundred Years of Jewish History', 6.11.1949, ארכיון סילבר, 4/803; 'Dr Theodor Herzl', 1.5.1960, שם, 4/1036.

3. הרצל האמין שהעולם החדש שבו אנו חיים הינו עידן של מדע, קידמה וחופש. החברה היהודית חייבת להשתלב ולהיות חלק מתהליך זה.
4. מטרתו העיקרית של הרצל הייתה לכונן לאומיות יהודית במובן פוליטי וכלכלי בארץ ישראל למרות הכרתו של הרצל שיהודים מקיימים מתכונת של חיים יהודים גם מחוץ לארץ ישראל.
5. הבית היהודי הלאומי בארץ ישראל צריך לקיים יחסי גומלין וקשרים עם מרכזים יהודיים אוטונומיים אחרים ברחבי העולם.⁴⁶
- קיים פער ניכר בין תפיסתו של בריקנר את האידאולוגיה ההרצליינית לבין ההשקפה המקובלת על חוקרים ובני תקופתו. תפיסתו הפוליטית והאידאולוגית של הרצל הייתה ממוקדת בארץ ישראל תוך התנגדות נמרצת לטיפוח הפעילות האתנית היהודית בפזורה היהודית הן מבחינה פוליטית הן מבחינה תרבותית. עמדתו של הרצל בסוגיה זו זכתה לביקורת נוקבת של מתנגדיו בתוך התנועה הציונית ומחוץ לה והייתה הרקע להקמת הסיעה הדמוקרטית בידי וייצמן ושותפיו כמפלגת אופוזיציה ראשונה להרצל בתנועה הציונית.⁴⁷ בריקנר לא הסתפק בתמיכה בפעילות תרבותית ופוליטית של התנועה הציונית בקרב יהודי הגולה בנוסח הקריאה לעבודת ההווה שנתקבלה בוועידת הלסינקי בשנת 1906, אלא הגדיר את העידן החדש שיצר הרצל כמהלך פוליטי וחברתי שהעניק לגיטימציה ותוכן מודרניים לקיום היהודי בתפוצות בכלל ובארצות הברית בפרט. ברוח זו הוא תיאר את הרצל כנביא הלאומיות היהודית המתקדמת, המאפשרת ליהודים לחיות כלאום מודרני במסגרת מדינות רב לאומיות בכלל ובארצות הברית בפרט, תוך שמירה על זהות אתנית ותרבותית ייחודית שהיא בעלת חשיבות מכרעת לכל בני האדם. מניעיו של בריקנר בתיאור כזה של השקפת עולמו של הרצל מתבררים בהמשך המאמר בתיאור הגותו של הרצל, ובמיוחד הדרתו של מושג הריבונות המדינית והמשך תפקידה האוניברסלי של היהדות, כדי לסלול את הדרך לשיתוף פעולה בין היהדות הרפורמית לתנועה הציונית. כך ערער בריקנר את בסיס הטיעונים של מתנגדי הציונות בקרב הרבנים הרפורמים בארצות הברית ויצר בסיס אידאולוגי לפעולתו כרב ציוני ורפורמי בארצות הברית.⁴⁸

46 Barnett Brickner, 'Vindication and Triumph, The Theoretic and Practical Success of Herzl's Aims', in: Meyer W. Weisgal, (ed.), *Theodor Herzl: A Memorial*, New York 1929, p. 264 (להלן: בריקנר, הרצל).

47 Jehuda Reinharz, *Chaim Weizmann: The Making of a Zionist Leader*, New York and Oxford 1985, pp. 45-91

48 בריקנר, הרצל, עמ' 264-266. בנוגע להעצמת הפן התרבותי בציונות והדגשת תפקידה של ארץ ישראל כמרכז רוחני ופתרון לבעיית ציונותם של יהודי ארצות הברית, ראו מאמר נוסף באותו קובץ, Waldo Frank, 'If Zion Comes True, Solving the Dilemma of the American Jew', pp. 267-269

הרצל ומנהיגי הציונות האמריקנית לאחר הקמתה של מדינת ישראל

המגמה להשתמש באידאולוגיה ההרצליינית לשם עיצוב העם היהודי בכלל ומדינת ישראל בפרט, שבאה לידי ביטוי בכתביו של סילבר, מקבלת משנה תוקף בבחינת הדברים שכתב בהקשר של הקמת מדינת ישראל שותפו הפוליטי של סילבר וידידו האישי עמנואל ניומן, שניהן כנשיא ההסתדרות הציונית האמריקנית בשנים 1947-1949 וכן 1956-1958. ניומן סבר שהגשמת חזונו של הרצל באמצעות הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל חייבה את יהודי ארצות הברית בכלל ואת ציוני אמריקה בפרט להגדיר מחדש את מערכת יחסיהם עם היישוב היהודי בארץ ישראל שהפך למדינה, ולמלא בתוכן חדש את הווייתם כציונים אמריקנים. שאלות יסוד שניסרו בחלל הציוני אמריקני לפני הקמת המדינה, שהדיון בהן בא לידי ביטוי בהתאמת הגותו של הרצל למציאות האמריקנית, קיבלו משנה תוקף לאחר שנת 1948.

במסגרת הרצאה לציון יום הולדתו של הרצל בשנת 1955, טען ניומן שחשיבותו הרבה של הרצל להיסטוריה היהודית נבעה לא רק מההצלחה להקים מדינה יהודית ריבונית, אלא מיצירת דפוסים חדשים לקיום היהודי בעולם כולו. תוצר הלוואי של המאמץ הגדול של יהדות העולם לבניית בית לאומי היה בניית הקהילה היהודית בעולם ככוח פוליטי בעל מטרות משותפות ומוסדות פעילים. הקמתה של מדינת ישראל לא הביאה לביטולה של מציאות זו. לדבריו, אי אפשר להחזיר את הגלגל אחורנית. הפזורה היהודית תמשיך לפעול ככוח פוליטי וציבורי גם לאחר ייסוד המדינה היהודית הריבונית ותפעל גם בזירה הישראלית.⁴⁹ בהזדמנות אחרת הסביר ניומן שאי אפשר היה להתייחס למדינת ישראל כדרך הלגיטימית היחידה של התפתחות ההיסטוריה היהודית.⁵⁰

מטרתו של ניומן הייתה ליצור תשתית אידאולוגית ומעשית לקיום יהדות התפוצות לאחר הקמת המדינה היהודית ולאפשר ליהודי התפוצות בכלל ולציונות האמריקנית בפרט לקחת חלק פעיל בבניית המדינה. לכן טען שמתכונת כזו של קיום יהודי היא תולדה של השינויים שחוללה בעם היהודי פעולתו של הרצל. ניומן הכיר את כתביו של הרצל והיה מודע לפער בין הדעות שהציג בהרצאותיו להשקפתו, אבל אפשר להבין שלדעתו תרומתו החשובה לעיצוב העם היהודי נובעת לא רק מההקשרים הארצישראליים של פעולותיו. גלי ההדרף של המהפכה ההרצליינית גרמו לשינויים ארוכי טווח ורבי משמעות בדפוסים הקיום של הפזורה היהודית בכלל ושל הקהילה האמריקנית בפרט, ולמעשה הפקיעו את האידאולוגיה ההרצליינית מידיהם של הרצל וממשיכי דרכו. ביסוסה של הקהילה היהודית אמריקנית והסדרת מערך יחסיה עם מדינת ישראל שונים מחזונו של הרצל, אבל הם תולדה של פעולותיו ושל האידאולוגיה שלו. דברים ברוח דומה כתב הוגה הדעות בן

49 הרצאה של ניומן להגל יום הולדתו של הרצל, 9.5.1955, אצ"מ, A123/528.

50 הרצאה של ניומן לפני ועידת ההסתדרות הציונית האמריקנית, 12.9.1957, אצ"מ, A123/528 (להלן: ניומן, הרצאה).

הלפרן, סוציולוג והיסטוריון ששימש פרופסור באוניברסיטת ברנדייס ולכתיבתו ולהגותו הייתה השפעה רחבה, מעבר למעגלים המצומצמים יחסית של העולם האקדמי. הלפרן טען שהרצל התעלם מהבעיה היסודית של המשך קיומה של פזורה יהודית לאחר הקמתה של מדינת ישראל. ההערכה שחלקים משמעותיים של יהודי העולם יהיו מעוניינים להמשיך לקיים חיים יהודים במסגרת ארצות מושבם הייתה ראלית גם בתקופתו של הרצל והתממשה לאחר הקמת מדינה יהודית. התעלמותו של הרצל מסוגיה זו הכריחה את ממשיכי דרכו לפתח תשתית אידאולוגית וביורוקרטית שתאפשר את המשך הקיום היהודי בתפוצות.⁵¹

ברוח זו המשיך ניומן וטען שציוני ארצות הברית לא יכלו לקבל את הגדרת תפקידם כעוזרים בלבד, הפועלים ללא תנאים מוקדמים למען מדינת ישראל. מדינת ישראל לא שייכת רק לישראלים אלא ליהודי העולם כולו, והאינטרסים של שתי הקבוצות צריכים לבוא לידי ביטוי בדרך שבה מתעצבת המדינה היהודית.⁵² סילבר וניומן הבהירו שישראל והפזורה היהודית אינם גופים נפרדים, ולכן לציוני ארצות הברית זכות מלאה לפעול במדינת ישראל בניסיון לעצבה על פי השקפת עולמם כציונים אמריקנים וכאזרחי ארצות הברית. בכך הציגו סילבר וניומן השקפה ייחודית בקרב ציוני ארצות הברית, כעשותם שימוש בהרצל לשם הצדקת מעורבותם בזירה הישראלית, בעוד חבריהם לתנועה, כמו סטיבן ויז, התנגדו לפעילות פוליטית וציבורית במדינת ישראל והסתפקו בדמותו של הרצל לשם בניית תשתית אידאולוגית להצדקת קיומה של הקהילה היהודית-אמריקנית בכלל והציונות שם בפרט.⁵³

אבא הלל סילבר ועמנואל ניומן לא היו היחידים שעשו שימוש בדמותו של הרצל ובאידאולוגיה שלו לחיזוקן וביסוסן של הקהילה היהודית והתנועה הציונית בארצות הברית. מערך טיעונים דומה פרש גם ד"ר ישראל גולדשטיין, נשיא הסתדרות ציוני אמריקה, חבר הנהלת הסוכנות ונשיא קרן היסוד, בהרצאתו על 'הרצל, יחודו ומשמעותו לזמננו' לפני סטודנטים יהודים באוניברסיטת קורנל (Cornell) ב-24 באפריל 1960, לרגל שנת המאה להולדת הרצל.⁵⁴ גולדשטיין תיאר לציבור הסטודנטים את תולדות חייו של הרצל, עם ההערכה המקובלת על גילויי אנטישמיות שאתם נאבק הרצל החל בתקופת ילדותו ועד למשפט דרייפוס, והדגיש את חשיבותה של האנטישמיות בגיבוש האידאולוגיה הציונית של המנהיג הציוני. אבל הוא לא הסתפק בתיאור השגרתו. הוא ציין את חשיבותה של מדינה יהודית לשיפור מעמדם של היהודים בארצות מושבם והדגיש מרכיבים בתורתו של הרצל, כגון סובלנות, דמוקרטיה, מדע, המדינה היהודית כמרכז תרבותי בין-לאומי ושיתוף

51 Ben Halpern, *The Idea of the Jewish State*, Cambridge 1969, pp. 139-142

52 ניומן, **הרצאה**.

53 על ציוני ארצות הברית שהתנגדו למעורבות במדינת ישראל ראו, Melvin I. Urofsky, *We Are One! American Jewry and Israel*, New York 1978

54 Israel Goldstein, 'Theodor Herzl, His Uniqueness and His Meaning for Our Time, Cornell University', *Transition Years: New York-Jerusalem, 1960-1962*, Jerusalem 1962, pp. 69-78

פעולה יהודי-ערבי, ברוח המתאימה להשקפת עולמם של מאזיניו בפרט ורובם של יהודי ארצות הברית בכלל.⁵⁵

בשונה מסטיבן וייז וגוטהייל, שהתעלמו מהסוגיה האנטישמית, גולדשטיין דן במקומה של האנטישמיות בגיבוש הכרתו הציונית של הרצל והסתייג מהתפיסה שהאנטישמיות היא חלק בלתי נפרד מהקיום היהודי שלא במסגרת ריכוז יהודי ריבוני בארץ ישראל. הוא טען שאי אפשר לקבל באופן גורף את ההנחה שהאנטישמיות היא חלק בלתי נפרד ומובנה בתוך החברה האנושית. הדבר נכון רק במקרים מסוימים. מובנה של הגלות הנוגעת ליהודים הנמצאים מחוץ לגבולות ישראל היא היותם מיעוט בארצות שבהן הם נמצאים, אבל עובדה זו לא גוררת בעקבותיה בהכרח גירוש ודחייה.⁵⁶

גולדשטיין טען שפעולותיו של הרצל למען הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל וריכוז יהודי העולם שם לא רלוונטית ליהדות האמריקנית, שאינה חשופה לאנטישמיות במשמעותה האירופית. אפשר להבין שהוא לא הסתפק בתיאור המקובל של מצב היהודים ברורו של הרצל והכניס למשוואה הקושרת אנטישמיות לציונות משתנה נוסף הקשור בטבורו לזירה האמריקנית. לטענתו, היהודים הם חלק בלתי נפרד מהחברה האמריקנית ולכן התאוריה ההרצלילינית, האירופית מייסודה, אינה רלוונטית למציאות בארצות הברית, שבשונה מאירופה מאפשרת קיום יהודי לאומי כחלק בלתי נפרד מהחברה האמריקנית. גולדשטיין המשיך והדגיש שהנחת יסוד הגורסת שהאנטישמיות היא חלק בלתי משתנה של כל החברה האנושית, שומטת גם את בסיס הקיום של מדינה יהודית שלבטח לא תוכל להתקיים במציאות כזו.⁵⁷ תפיסתו הביקורתית של גולדשטיין על הסוגיה האנטישמית בתורתו של הרצל הייתה הבסיס למערך טיעונים רחב בזכות קיומה של הקהילה היהודית האמריקנית בכלל והציונות שם בפרט, כחלק בלתי נפרד מהתנועה הציונית שאיננו סותר אלא משלים את ההוויה הלאומית היהודית שנוצרה בזכותו של הרצל. גולדשטיין הסביר שהקיום הציוני בארצות הברית הוא חלק ממושג מופשט של אחדות ישראל, שבגלל מורכבותו וחוסר הבהירות הפוליטית הנטועה בעצם הווייתו, מקשה על התקבלותו בציבור הרחב, במיוחד מול המושג הפשוט והברור של מדינה יהודית.⁵⁸

גולדשטיין היה מודע לעובדה שההשקפה המקובלת על תורתו של הרצל עלולה לפגוע בלגיטימיות של הקיום היהודי והציוני בארצות הברית כחלק מהמרקם של הלאומיות היהודית המודרנית. לכן, פעילותו של הרצל בפרק הזמן הקצר של סוף המאה התשע-עשרה ותחילת המאה העשרים, בצירוף התמקדותו בזירה האירופית, הובילה לכך שתורתו לא התאימה לזירה האמריקנית. דמותה של הלאומיות היהודית האמריקנית הייתה שונה

55 שם, עמ' 69-78.

56 שם, עמ' 75-76.

57 שם, עמ' 76. דיון רחב בנוגע על האנטישמיות בהגותו של הרצל אפשר למצוא בהערות.

58 שם, עמ' 77-78. אף על פי שגולדשטיין עלה לישראל בשנת 1960, הוא הציג השקפת עולם ציונית המכירה בייחודה של הציונות האמריקנית ומותחת ביקורת על הרצל.

מדפוסי הלאומיות המקובלים בתקופת פעילותו הציבורית של הרצל, ומסיבה זו לא שולבו באידאולוגיה הלאומית הרצל'ינית. אבל, עובדה זו הייתה משתנה אם המנהיג הציוני היה ממשיך בפעולתו הציבורית במאה העשרים ונחשף לייחודו של הקיום היהודי בארצות הברית, ולדפוסים לאומיים חדשים שהיו מובילים אותו להתאמת תורתו למציאות בארצות הברית. לכן הסתירה לכאורה בין תורתו של הרצל לציונות האמריקנית איננה קיימת ונובעת רק ממגבלות נקודתיות הנטועות באופי פעילותו הציבורית של הרצל באירופה. יתרה מזאת, גולדשטיין טען בהרצאתו באוניברסיטת קורנל ובהזדמנויות נוספות, שהציונות ההרצל'ינית בתאוריה ובמעשה שלה יוצקת בסיס אידאולוגי איתן להמשך קיומה של תנועה ציונית חזקה בכלל ובארצות הברית בפרט, גם לאחר ייסודה של מדינת ישראל. מדבריו אפשר להבין שהתעלמות מעובדה זו מעוותת את תורתו של הרצל. ברוח זו הוא כתב באוטוביוגרפיה שלו שבמהלך הקריירה הציבורית שלו ניסה לפעול כנאמנות לדרכו של הרצל, אשר גרס שהציונות היא אידאולוגיה שתמשיך להיות רלוונטית ולהתקיים גם אחרי שתושג המטרה של הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.⁵⁹

סיכום

הרצל והגותו העמידו אתגר מורכב לפני מייסדי התנועה הציונית בארצות הברית ומעצבי דרכה. הקושי בתהליכי האמריקניזציה וההטמעה של תורת הרצל בארצות הברית הם קצה הקרחון של המורכבות הנובעת מעצם קיומה של תנועה ציונית בארצות הברית, שהרוב המכריע מבין חבריה לא ראו את העלייה לארץ ישראל כאחד מיסודות השקפתם הציונית, ובמקביל להזדהותם עם העם היהודי בתפוצות, ועם היישוב היהודי בארץ ישראל ובמדינת ישראל, תפסו את ציונותם כחלק אינטגרלי מזהותם האתנית בארצות הברית.

הרצל היה מייסד התנועה הציונית. עובדה זו ומשקלו המכריע בעיצובו של הזיכרון ההיסטורי הציוני לאחר פטירתו, חייבו את ראשי הציונות האמריקנית להתייחס להגותו. עם זאת היו דמויות מפתח שמצאו לנכון להתעלם מהבעיות הנובעות מהדיון בהרצל בארצות הברית, והזכירו אותו בכתביהם בדרך שאינה שונה מהמקובל באירופה, ביישוב היהודי בארץ ישראל ובמדינת ישראל.⁶⁰ כמאמר הוצגו המנהיגים הציונים שבחרו להתמודד עם הסוגיה. הם סברו שיש חשיבות מכרעת בהתאמת הגותו של הרצל למציאות החברתית התרבותית והפוליטית של הקיום היהודי בארצות הברית, מפני שהגותו של הרצל היא אחת מאבני היסוד של התנועה הציונית והאידאולוגיה שלה. התעלמות מהפערים הניכרים

59 Israel Goldstein, *My World as a Jew: The Memoirs of Israel Goldstein*, Vol. 2, New York Idem., 'Eighty Years of Herzlian Zionism, Address before World Confederation of United Zionists, King David Hotel, Jerusalem, 18 February, 1978', *Jewish Perspectives: Selected Addresses, Sermons, Broadcasts and Articles 1915-1984*, Jerusalem 1985, pp. 232-236

60 ראו למשל, מאיר וייסגל, *עד כאן: אוטוביוגרפיה*, ירושלים, 1971, עמ' 22, 34, 59. Louis Lipsky, *A Gallery of Zionist Profiles*, New York 1956, pp. 3-14

בין הגותו של הרצל למציאות הציונית המתפתחת בארצות הברית הייתה, לתפיסתם, עלולה למנוע בניית בסיס אידאולוגי איתן לציונות האמריקנית ולא לאפשר את שילובה של יהדות ארצות הברית בתנועה הציונית העולמית באופן ההולם את משקלה המכריע בקרב יהודי העולם כולו.

הרצון לאמריקניזציה של הרצל אצל מנהיגים ציונים אמריקנים החל בייסודה של התנועה הציונית בארצות הברית ועד לשנות החמישים של המאה העשרים, כאשר ייסוד מדינת ישראל חידד את הדיון על מעמדה של התנועה הציונית בכלל ושל הציונות האמריקנית בפרט.⁶¹ על המשקל המכריע שיש להתאמת הגותו של הרצל לארצות הברית אפשר ללמוד מהעובדה שאבא הלל סילבר וסטיבן ויז, מחשובי המנהיגים הציוניים בארצות הברית, ממעצבי דרכה של הציונות האמריקנית ויריבים פוליטיים ואידאולוגיים מרים, הכירו שניהם בהכרח לעצב את האידאולוגיה ההרצליינית במתכונת אמריקנית כבסיס הכרחי לכל סוג של פעילות ציונית בארצות הברית.

תהליכי האמריקניזציה של הרצל שהוצגו במאמר הם חלק ממהלך אידאולוגי מתמשך בקרב האליטות האינטלקטואליות ביהדות ארצות הברית. הוגי דעות יהודים אמריקנים, כגון שמעון רבידוביץ (Rawidowicz), הורס קלן (Kallen) ומרדכי קפלן, ביקשו להגדיר אידאולוגית את הקיום היהודי בארצות הברית ולצקת בו תוכן מעשי בצד התנועה הציונית, לפני הקמת מדינת ישראל ולאחר 1948.⁶² אפשר להגדיר את המסגרת הארגונית והאידאולוגית שהם הציעו כלאומיות של פזורה. המושג 'לאומיות של פזורה' נדון בהרחבה במחקרו של ארנסט גלנר, שציין כי 'לאומיות של פזורה הינה תת מין בולט וחשוב של הלאומיות, ומדגיש שהדוגמא המפורסמת ביותר של לאומיות של פזורה שהצליחה היא ישראל'.⁶³ גלנר הדגיש בספרו את הצדדים השליליים והמאיימים בדפוס הקיום של לאומיות בפזורה בכלל ובמקרה היהודי בפרט. הוא כתב שקיום במסגרת פזורה לאומית הוא מצב מסוכן שעלול לגרום למיעוט שבחר בדרך זו לסבול 'מהשמדת עם ועד גירוש, לעיתים נשמר איזה שיווי משקל רופף ולו נוח'.⁶⁴ לדבריו הרדיפות במזרח אירופה בשלב הראשון והשוואה בשלב השני הביאו להגשמת השאיפות הלאומיות בארץ ישראל.⁶⁵

61 גם משנתו של אחד העם עברה תהליכי אמריקניזציה. ראו, Noam Pianko, 'The True Liberalism of Zionism: Horace Kallen, Jewish Nationalism and the Limits of American Pluralism', *American Jewish History*, Vol. 94, No. 4 (2008), pp 299-329

62 Simon Rabinovitch (ed.), *Jews and Diaspora Nationalism*, Waltham 2012; David N. Myers, *Between Jew and Arab: The Lost Voice of Simon Rawidowicz*, Waltham 2008; James Loeffler, 'Between Zionism and Liberalism: Oscar Janowsky and Diaspora Nationalism in America', *AJS Review*, Vol. 34, No. 2 (2010), pp. 289-308; Noam Pianko, *Zionism and the Roads Not Taken: Rawidowicz, Kaplan, Kohn*, Bloomington 2010

63 ארנסט גלנר, *לאומים ולאומיות*, תל-אביב 1994, עמ' 140.

64 שם, עמ' 138.

65 שם, עמ' 140-141.

המושג 'לאומיות של פזורה' בזירה היהודית אמריקנית הוא בעל מאפיינים שונים. מדובר באותו מושג, אבל שלא בדומה לגלנר, המראה את השלילה המוחלטת בתפקוד לאומי במסגרת זו ומדגיש את הבחירה בתפקוד לאומי בארץ ישראל לאחר השואה, רבים בזירה האמריקנית ראו חיוב רב בקיום לאומי יהודי בפזורה וטענו שלאומיות של פזורה יכולה וצריכה להתקיים בצדה של מדינה יהודית. להערכתם זו הדרך הנכונה להמשך הקיום היהודי הן מבחינה אידאולוגית הן לאור העובדה שמבחינה מעשית אי אפשר להבטיח את הגירתם של כל יהודי העולם לארץ ישראל. האינטלקטואלים היהודים האמריקנים הכירו בחשיבותן של ארץ ישראל ושל מדינת ישראל לקיום היהודי בעת המודרנית, אבל סברו שקשר זה אינו חזות הכול. יש ליצור תשתית אידאולוגית ומערכת ארגונית שתאפשר חיים יהודיים בפזורה, והקשר לארץ ישראל ומדינת ישראל יהיה רק מרכיב אחד במכלול הזהות האתנית היהודית בעולם.⁶⁶ באמצעות בחינת אופני התקבלותו של הרצל בארצות הברית אפשר לרדת לשורשי התהליכים שהובילו ליצירתה ולעיצובה של הציונות האמריקנית, וכך להבין טוב יותר את הקשיים שאתם התמודדו ציוני ארצות הברית ולעקוב אחר הבנייתו של הבסיס האידאולוגי שאפשר ליהודי האמריקני שבחר להיות ציוני לגשר על הפער בין האידאולוגיה הציונית, המותאמת בעיקרה לזירה האירופית, למציאות האמריקנית. הכותבים הציונים האמריקנים שהוצגו במאמר פעלו באמצעות תורתו של הרצל ליצירת לאומיות יהודית המצמצמת את היסודות של ריכוז טריטוריאלי וריבונות פוליטית. תפיסתם הדגישה מרכיבים מוסריים ורוחניים ביהדות בכלל ובתנועה הציונית בפרט, והתאימה את תורתו לארצות הברית כדי להתגבר על מכשולים, כגון שאלת הנאמנות הכפולה, שעלולים היו לפגוע ביסודות קיומה של הציונות האמריקנית בארצות הברית, ובמקביל למנוע את הפיכתם של ציוני ארצות הברית לגורם משמעותי בתנועה הציונית. בחינת תהליכי קבלת תורתו של הרצל בארצות הברית מאפשרת להבין לא רק את תהליכי התפתחותה של הציונות האמריקנית. באמצעות סוגיה זו מתחדדים ומתבהרים ההבדלים בין התפתחותה של הציונות בארצות הברית לשאר חלקי התנועה הציונית בכלל ובארץ ישראל בפרט. כך אפשר להבין טוב יותר את האתגר שעמד לפני התנועה הציונית בעבר ומדינת ישראל כיום, במאמץ להביא לבניית מערכת יחסים הדדית ופורה עם הקהילה היהודית האמריקנית ותוך הכרה בייחודה.

66 בנוגע לרצון לעצב עולם יהודי במתכונת של לאומיות של פזורה לאחר השואה ראו, זהר שגב, 'לאומיות של פזורה, הקונגרס היהודי העולמי, יהודי ארצות הברית ושיקום יהדות אירופה לאחר השואה', ציון, כרך 75, חוב' ב (2010), עמ' 153-182.